

על הורים ומורים

מתחת לפני השטח של פרשת השבוע חבוי סיפור נוגע ללב. הקשרו הוא תפילתו של משה לה' שימנה לו יורש שינהיג את בני ישראל.

רמז אחד להימצאותו ניתן לנו במילים שאומר ה' למשה "עֲלֵה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה וְרֵאֵה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְרֵאִיתָ אֶתָּה וְנִאֲסַפְתָּ אֶל עַמִּיךָ גַּם אֶתָּה כְּאֲשֶׁר נִאֲסַף אֶהְרֵן אַחִידְךָ" (במדבר כז, יב-יג). רש"י תהה על המילים המיותרות לכאורה "גם אתה", והסביר: "מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן".

למה בדיוק מתאוה כאן משה? האם למיתת נשיקה, נטולת כאב, כמו זו של אהרן? לא הגיוני. משה לא פחד מכאב. האם הוא קינא בפופולריות של אהרן, שניתן לה ביטוי בולט במותו? על אהרן מסופר שכאשר מת בכו עליו "כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ, כט) - לא כן על משה. אך גם זאת אינה התשובה. משה ידע שמנהיגות אין פירושה פופולריות. הוא לא ביקש פופולריות. הוא לא יכול היה לעשות את הנדרש ממנו כמנהיג ולהישאר אהוד על ההמונים.

את הפירוש הנראה נכון נתן בעל 'כתב סופר'. אהרן זכה לדעת שילדיו ילכו בעקבותיו. בנו אלעזר התמנה לכוהן גדול

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

עוד בחייו. עד היום הזה הכוהנים הם צאצאים ישירים של אהרן. לפי הכתב סופר, משה השתוקק שאחד מבניו, גרשם או אליעזר, ימלא את מקומו כמנהיג העם. אך לא לכך הם נועדו.

רש"י מגיע למסקנה זו גם בציינו רמז שני. בקשתו של משה מה' למנות לו ממשיך מופיעה בתורה מייד לאחר סיפור בנות צלפחד, שביקשו לנחול את הנחלה שיועדה לאביהן המת בארץ ישראל. בפירושו לבמדבר כז, טז הוא קושר בין שני העניינים:

כיון ששמע משה שאמר לו המקום "תן נחלת צלפחד לבנותיו", אמר: הגיע שעה שאתבע צרכי, שיירשו בני את גדולתי. אמר לו הקב"ה: לא כך עלתה במחשבה לפני. כדאי הוא יהושוע ליטול שכר שמושו, שלא מש מתוך האהל. וזהו שאמר שלמה "נָצַר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ [וְשֹׁמֵר אֲדָנָיו יִכְבְּדוּ]" (משלי כז, יח).

המנהיגות תעבור ליהושע, שהיה משרתו של משה. תפילתו של משה לא התקבלה.

וכך, באוזניים כרויות לכל רמז ורז, שחזרו חז"ל ורש"י סיפור הכתוב בין השיטין. מה קרה לילדיו של משה? האם הוא, המנהיג הגדול, היה בסתר ליבו מאוכזב מכך שהם לא ירשו אותו? ואיזה מסר עמוק מכך מבקש הכתוב להנחיל לנו? האם אפשר לקחת מוסר-השכל מאכזבתו של משה? האם ניסה ה' להציע לו איזו נחמה?

משה ואהרן מגלמים את שני התפקידים המרכזיים בדאגה להמשכיות היהודיות: הורים ומורים. הורה מנחיל את המורשת היהודית לילדיו; מורה עושה זאת לתלמידיו. אהרן היה ההורה

זהו אחד ההיגדים השוויוניים הגדולים של היהדות. כתר תורה נגיש לכל דורש. היו חברות ששאפו ליצור שוויון באמצעות חלוקה שווה של הכוח או ההון. אף לא אחת הצליחה לגמרי. הגישה היהודית הייתה שונה. חברה המכבדת כל אדם בשווה היא חברה שבה הידע - הסוג החשוב ביותר של ידע, התורה, הידע איך לחיות - זמין לכול במידה שווה. מימי קדם ועד היום מאורגנות הקהילות היהודיות סביב בתי ספר שהציבור מקיים בכספו כדי שאף אחד לא יודר מהם.

חז"ל יצרו זיקה חזקה בין הבית לבין בית הספר ובין הורה למורה. כך למשל פוסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה:

מְצוּה עַל כָּל חָכָם וְחָכָם מִיִּשְׂרָאֵל לְלַמֵּד אֶת כָּל הַתְּלָמִידִים, אֵף עַל פִּי שְׂאִינָן בְּנֵי, שֵׁנֵי אֵלֶּיךָ (דברים ו, ז) - מפני השמועה למדו: בניך אלו תלמידיך, שהתלמידים קרואים בנים, שנאמר "וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים" (מל"ב ב, ג).³

ובאותה רוח, באותו חיבור, בהקשר אחר:

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו. ורבו יתר מאביו, שאביו הביאו לחיי העולם הזה - ורבו, שלימדו חכמה, הביאו לחיי העולם הבא.

הזיקה מתקיימת גם בכיוון הנגדי. התורה מגדירה בעקביות את תפקידו של ההורה במונחים של הוראה ולימוד: "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְכֶּם" (דברים ו, ז); "וְהָיָה פִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר: מַה זֹּאת? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו..." (שמות יג, יד). החינוך הוא שימור המורשת מדור לדור, מהורה לילד. בפסוק היחיד במקרא המסביר מדוע נבחר אברהם

הארכיטיפי; משה - משה רבנו, כפי שאנו מכנים אותו עד היום - היה מופת של מורה. את אהרן ירש בנו; את משה - תלמידו יהושע.

בכמה מקומות מדגישים חז"ל כי מנהיגות תורנית אינה עוברת מאליה בירושה. חז"ל דרשו:

הִזְהָרוּ בְּבָנֵי עֲנִיִּים שֶׁמֵּהֵן תֵּצֵא תוֹרָה, שֵׁנֵי אֵלֶּיךָ מִיָּמֵי מִדְּבָרֶיךָ (במדבר כד, ז) שמהן תצא תורה. ומפני מה אין מצויין תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהן? אמר רב יוסף: שלא יאמרו תורה ירושה היא להם. רב ששת בריה דרב אידי אומר: כדי שלא יתגדרו על הצבור. מר זוטרא אומר: מפני שהן מתגברין על הצבור.¹

לו נועדה המנהיגות התורנית להיות שושלתית, נמסרת בירושה, היהדות הייתה נעשית במהירות חברה של זכויות יתר ומעמדות. לכך התנגדו חכמינו בתוקף. לכל אחד חלק בתורה. היא מורשת אבותיו של כל יהודי. ביטא זאת בבהירות יתרה הרמב"ם:

בשלושה כתרים נכתרו ישראל: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה - זכה בו אהרון, שנאמר "וְהָיְתָה לוֹ וְלִזְרָעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם" (במדבר כה, יג). כתר מלכות - זכה בו דוד, שנאמר "וְזָרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה, וְכִסְאוֹ כְּשֹׁמֵשׁ נֹגְדִי" (תהילים פט, לז). כתר תורה - הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכול, שנאמר "מִדְּבָרֶיךָ יִצְקָב" (דברים לג, ד): כל מי שירצה, יבוא וייטול. שמא תאמר שאותן הכתרים גדולים מכתר תורה? הרי הוא אומר "בֵּי מַלְכִים יִמְלְכוּ וְדֹנָיִם יִחַקְקוּ צֶדֶק, בֵּי שָׂרִים יִשְׁרוּ" (משלי ח, טו-טז); הא למדת שכתר התורה גדול מכתר כהונה וכתר מלכות.²

להיות אבי האמונה החדשה נאמר "כִּי יִדְעֶתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט). אברהם נבחר כדי להיות הורה ומחנך.

ההזדמנות לראות את ילדיו יורשים את תפקידו נשללה אם כן ממשוה כדי שאכזבתו האישית תהפוך למקור תקווה לדורות העתיד. מנהיגות תורנית אינה זכות מיוחדת של אליטה. היא אינה עוברת בשושלת משפחתית. היא אינה מוגבלת לצאצאיהם של גדולי תורה. היא פתוחה לכל אחד מאיתנו, אם נרצה בה ונקדיש לה את מרב מאמצינו, מרצנו וזמננו. ועם זאת, משה זכה בנחמה רבתי. כי כשם שעד היום הכוהנים הם צאצאי אהרון, כך כל לומדי התורה עד היום הם תלמידיו של משה.

יש שזכו להיות הורים. אחרים זכו להיות מורים. זו וזו הן דרכים להותיר משהו מאיתנו חי בעתיד. ההורה המשמש גם מורה, המורה המנחיל כהורה: אלה הם התפקידים הגדולים ביותר ביהדות. האחד זכה למעין אלמות מאהרן, והאחר – לחיי־נצח דרך משה.

סביב שולחן שבת

- איזו תקווה מציעה לנו כיום אכזבתו של משה?
- מהו ההישג הגדול ביותר שלכם עד כה, ואיך הגעתם אליו?
- מה ייחודי בדרך החינוך היהודית?

- 1 נדרים פא ע"א.
- 2 משנה תורה, הלכות תלמוד תורה ג, א.
- 3 שם א, ב.